

Mielenterveyden häiriöt ja opiskelu – opinnoissa koetut vaikeudet sekä kuntoutuksen tarve ja kohdentuminen opiskelijoilla

Tutkimusryhmä: Poutiainen Erja, dos. (vastuututkija); Korkeamäki Johanna, VTM; Parkkila, Minna, PsM; Parkkinen Maari, VTM; Rinne Hanna, VTM; Vaalasranta Liisa, PsM.

Kuntoutussäätiö

Johdanto

Mielenterveyden häiriöt ovat nuorilla yleisiä (Suvisaari ym. 2009, Marttunen & Kaltiala-Heino 2013) ja niiden havaittu olevan yhteydessä myös opiskelussa tarvittaviin kognitiivisiin ja sosiaalisiin taitoihin sekä opinnoissa suoriutumiseen (ks. Kaltiala-Heino ym. 2010, Korkeamäki & Haikonen 2016, Brännlund & Edlund 2020). Mielenterveyden ongelmia kokevat opiskelijat ovat suuressa riskissä keskeyttää opintonsa (Haapakorva ym. 2018, Mikkonen ym. 2018), mistä voi seurata putoaminen koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle (esim. Scott ym. 2013, Rikala 2018). Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöihin voidaan vaikuttaa kuntoutuksen keinoin, mutta kuntoutuksen kohdentumisesta väestöryhmittäin tai kuntoutukseen osallistumisen vaikutusta opintoihin ja niistä valmistumiseen tai siihen millaisia ongelmia itse opiskeluun ja opintojen suorittamiseen liittyy, on näihin ryhmin kuuluvilla kuitenkin tutkittu Suomessa vähän.

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää Kelan järjestämän mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden perustella myönnetyn koulutuksena saadun ammatillisen kuntoutuksen ja kuntoutuspsykoterapian kohdentumista opiskelijoilla sekä tarkastella kuntoutuksen yhteyttä valmistumiseen ja sen jälkeiseen työmarkkina-asemaan. Lisäksi selvitettiin millaisia oppimiseen ja opintojen etenemiseen ja sosiaaliseen osallisuuteen liittyviä vaikeuksia mielenterveyden ongelmia kokevilla opiskelijoilla esiintyy, keille em. oireilu kohdentuu ja onko koettuihin ongelmiin saatu tukea. Tutkimus koostuu kolmesta osatutkimuksesta.

Aineisto ja menetelmät

Kahdessa ensimmäisessä osatutkimuksessa käytettiin valmista yksilötasoisia rekisteriaineistoa kaikista 1989–1991 syntyneistä, joille on Kelan rekistereistä liitetty kuntoutus- ja sairastavuustietoja sekä Tilastokeskuksen ja Opetushallituksen rekistereistä mm. sosioekonomiseen ja muuhun perhetaustaan ja koulutukseen liittyviä taustatietoja vuoden 2015 loppuun saakka. Menetelminä käytettiin ristiintaulukointia, 95 prosentin luottamusvälejä sekä logistista ja Coxin regressioanalyysiä. Kolmannessa osatutkimuksessa käytettiin valmiita väestökyselyaineistoja (vuoden 2019 Kouluterveyskysely ja Korkeakouluopiskelijoiden terveystutkimus vuodelta 2016) ja analysoinnissa hyödynnettiin ristintaulukointia, keskiarvojen vertailua sekä logistista regressioanalyysiä.

Tulokset ja päätelmät

Ensimmäisessä rekisteriaineistoihin perustuvassa osatutkimuksessa selvitettiin, mille ryhmille Kelan mielenterveysperusteinen koulutuksena toteutettu ammatillinen kuntoutus ja kuntoutuspsykoterapia kohdentuu toisen asteen ja korkea-asteen opiskelijoilla ja onko samankaltaisessa tarpeessa olevilla yhtäläinen mahdollisuus osallistua kuntoutukseen.

Tulokset osoittavat, että kuntoutusmuodot kytkeytyivät selvästi sosioekonomiseen perhetaustaan sekä koulutuspolkuvalintoihin. Ammatilliseen kuntoutukseen osallistuvista valtaosa tuli matalammasta sosioekonomisesta perhetaustasta, opiskeli toisella asteella ammatillisessa oppilaitoksessa ja oli saanut erityistä tukea opintoihin peruskoulussa. Kuntoutuspsykoterapiaan osallistuivat taas korkeasta sosioekonomisesta taustasta tulevat, pääosin lukiossa- tai yliopistossa opiskelevat naiset. Tulosten

perusteella kuntoutukseen ohjausta tulisi kehittää niin, että koulutuksena saatu ammatillinen kuntoutus sekä kuntoutuspsykoterapia tavoittavat entistä paremmin eri tilanteissa olevat opiskelijat. Tutkimus tunnisti myös tarpeen kehittää keinoja puuttua kyseisiin kuntoutusmuotoihin osallistumisessa havaittuihin sosioekonomisiin eroihin. (Parkkinen ym., vertaisarvioitavana).

Toisessa rekisteriaineistoihin perustuvassa osatutkimuksessa selvitettiin, kuinka Kelan mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden perusteella ammatillisena kuntoutuksena saatuun koulutukseen tai kuntoutuspsykoterapiaan osallistuminen on yhteydessä toiselta asteelta valmistumiseen, selittävätkö sosioekonomiset tekijät mahdollisia eroja sekä eroavatko kuntoutukseen osallistuneet muista opiskelijoista valmistumisen jälkeisen työmarkkina-aseman osalta.

Tulosten mukaan kuntoutukseen osallistuneet valmistuivat toiselta asteelta muita opiskelijoita harvemmin. Korkeampi sosioekonominen tausta ja hyvä peruskouluaikainen koulumenestys oli kuntoutujilla yhteydessä valmistumiseen. Valmistumisella oli vaikutusta kuntoutusmuotoihin osallistuneiden työmarkkina-asemaan, mutta työkyvyttömyyseläkkeellä oli silti vertailuryhmiin nähden useampi valmistumisesta huolimatta. Työmarkkina-aseman osalta ammatilliseen kuntoutukseen osallistuneet muistuttivat enemmän heikommin peruskoulussa menestyneitä, kun taas kuntoutuspsykoterapiaan osallistuneet vertautuivat muihin opiskelijoihin. Kun tarkastelun kohteena oleviin kuntoutusmuotoihin osallistuneita verrattiin keskenään, havaittiin että ryhmät erosivat toisistaan peruskouluikäisen koulumenestyksen ja yksilöllistettyyn opetukseen osallistumisen osalta. Lisäksi ammatilliseen kuntoutukseen ja kuntoutuspsykoterapiaan osallistuneilla kuntoutuksen myöntöperusteena toimineet häiriöt poikkesivat merkittävästi toisistaan. Tarkemman häiriötyypin merkityksen tarkastelu niin opintomenestyksen osalta kuin opintojen jälkeisen työmarkkina-asemaan liittyen olisi tärkeää. (Parkkila ym., käsikirjoitus).

Kolmannessa osatutkimuksessa selvitettiin valmiiden väestökyselyaineistojen avulla, millaisia oppimiseen ja opintojen etenemiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin liittyviä vaikeuksia mielenterveyden ongelmia kokevilla opiskelijoilla esiintyy, keille vaikeudet kohdentuvat sekä onko mielenterveysoireiluun saatu tukea. Tulosten perusteella mielenterveysoireilu on hyvin yleistä opiskelijoilla ja etenkin naisilla. Toisen asteen opiskelijoista mielenterveysoireilu korostui lukiolaisilla, kun taas korkea-asteella erot yliopisto- ja ammattikorkeakouluopiskelijoiden välillä olivat vähäisiä. Erilaiset opintoihin ja opiskelutaitoihin liittyvät ongelmat ja tukitarpeet olivat mielenterveysoireilua ja psyykkistä kuormittuneisuutta raportoivilla opiskelijoilla muita opiskelijoita yleisempiä. Myös sosiaalisessa hyvinvoinnissa havaittiin eroja muihin opiskelijoihin verrattuna. Erilaisten terveys- ja opiskeluhuoltopalveluiden käyttö oli mielenterveysoireilua raportoivilla yleisempää kuin muilla opiskelijoilla. Tuen saamisessa on kuitenkin vaihtelua ja myös tuen tarpeista raportoidaan. Tutkimus vahvistaa aiempaa tutkimusta opiskelijoiden mielenterveyteen yhteydessä olevista tekijöistä ja tuo uutta tietoa etenkin opiskeluun liittyvistä tekijöistä ja tuen tarpeista. Tulosten huomioiminen auttaa kehittämään mielenterveysongelmia kokevien opiskelijoiden tarpeita paremmin vastaavia tukitoimia ja kuntoutusta. (Korkeamäki ym. käsikirjoitus).

Yhteenveto pohjautuu seuraaviin osatutkimuksiin:

Korkeamäki J., Parkkila M., Poutiainen E. Opiskelijoiden mielenterveysoireilu – opiskelussa koetut ongelmat, sosiaalinen hyvinvointi ja tuen saaminen. (käsikirjoitus)

Parkkinen M., Rinne H., Korkeamäki J., Parkkila M., Vaalasranta L, Poutiainen E. Kelan mielenterveysperusteiseen kuntoutukseen osallistuminen toisen ja korkea-asteen opiskelijoilla. (vertaisarvioitavana)

Parkkila M., Parkkinen M., Rinne H., Korkeamäki J., Poutiainen E. Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriön perusteella kuntoutusta saaneiden valmistuminen toisen asteen opinnoista ja opintojen jälkeinen työmarkkina-asema. (Käsikirjoitus)

Lähteet

Brännlund A, Edlund J (2020) Educational achievement and poor mental health in Sweden: the role of family socioeconomic resources. *Education Inquiry* 11, 1, 69–87.

<https://doi.org/10.1080/20004508.2019.1687079>

Haapakorva P, Ristikari T, Kiilakoski T. (2018). Toisen asteen opintojen keskeyttämisen taustatekijöitä. Julkaisussa: Pekkarinen E, Myllyniemi S, toim. *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, Opetus- ja kulttuuriministeriö, Julkaisuja (Nuorisotutkimusseura) 200: 167–177.

Kaltiala-Heino R, Ranta K, Fröjd S. (2010). Nuorten mielenterveys koulumaailmassa. *Duodecim* 126 (17): 2033–2039.

Korkeamäki J, Haikonen H (2016) Kaikille avoin koulutus? Oppimisvaikeuksiin ja mielenterveysongelmiin liittyvät opiskeluvaikeudet ja tuen tarpeet nuorilla ja aikuisilla. Teoksessa S Pihlajaniemi, N Haltia, M Ranta, A Saaranen-Kauppinen, I Väänänen (toim.) *Avoin tiede ja avoin koulutus? Opiskelijatutkimuksen vuosikirja 2016*. Otus, Helsinki.

Marttunen M & Kaltiala-Heino R (2013). Nuorisopsykiatria. Teoksessa Lönnqvist J, Henriksson M, Marttunen M, Partonen T (toim.) *Psykiatria*. 9. uus. painos. Kustannus Oy Duodecim, Keuruu.

Mikkonen J, Moustgaard H, Remes H, Martikainen P. (2018). The population impact of childhood health conditions on dropout from upper-secondary education. *The Journal of Pediatrics* 196: 283–290.

Rikala S. (2018). Masennus, työkyvyttömyys ja sosiaalinen eriarvoisuus nuorten aikuisten elämäntilanteissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 83 (2).

Scott J & Flower D & McGorry P ym. (2013)- Adolescents and young adults who are not in employment, education, or training. *British Medical Journal* 347, 1–3.

Suvisaari J, Aalto-Setälä T, Tuulio-Henriksson A ym. (2009). Mental disorders in young adulthood. *Psychological Medicine* (2009), 39, 287–299.